

Jan Michalski

„Najdawniejsze dzieje Połańca” — wystawa archeologiczna zorganizowana w Elektrowni Połaniec przez Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego

Dnia 31 maja 1983 roku w gmachu dyrekcji Elektrowni Połaniec nastąpiło otwarcie wystawy archeologicznej „Najdawniejsze dzieje Połańca”. Dokonali go wspólnie Jego Magnificencja Prorektor Uniwersytetu Warszawskiego prof. dr hab. Józef Ryszard Szaflik i Dyrektor Naczelny Elektrowni Połaniec mgr inż. Jacek Dreżewski (ryc. 1).

Następnie odbyła się sesja popularnonaukowa. Prezentowana wystawa była rezultatem długoletniej współpracy między budowniczymi elektrowni połanieckiej i archeologami z Uniwersytetu Warszawskiego. Zaczęła się ona dziesięć lat temu.

Budowie nowych zakładów pracy towarzyszą zazwyczaj prace ziemne prowadzone na różną skalę w zależności od rodzaju obiektu. Stwarza to zagrożenie dla ewentualnych, znajdujących się tam stanowisk prahistorycznych i powoduje, że ekipy archeologiczne starają się z pewnym wyprzedzeniem rozpoznać teren, a następnie przebadać wszystkie odkryte obiekty, bądź najważniejsze. Z chwilą rozpoczęcia budowy Elektrowni Połaniec okazało się, że groźba szybkiego zniszczenia zawisła nad dwoma osadami grupy tarnobrzesckiej kultury łużyckiej (oznaczone jako stan. 2 i 4 w Zawadzie), a w nieco dalszej przyszłości nad stanowiskiem wielokulturowym w Zawadzie (stan. 1) oraz grodem i osadą przygodową w Winnicy (stan. 1 i 2). Ten stan rzeczy spowodował, że w 1973 roku mgr Ewa Twarowska, pracownik istniejącego wówczas Zespołu Badań nad Polskim Średniowieczem Uniwersytetu Warszawskiego i Politechniki Warszawskiej, przeprowadziła z funduszy Elektrowni Połaniec wielomiesięczne badania wykopaliskowe na stan. 2 i 4 w Zawadzie. Ostateczne uformowanie się ekipy archeologów oraz ustalenie zasad finansowania badań przez Elektrownię nastąpiło w roku 1974, kiedy to kierownictwo badań objęła dr Bolesława Chomentowska z ówczesnej Katedry, a później Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego. Przystąpiono wówczas do systematycznych prac wykopaliskowych na kolejnych stanowiskach. W Winnicy prowadziła je mgr

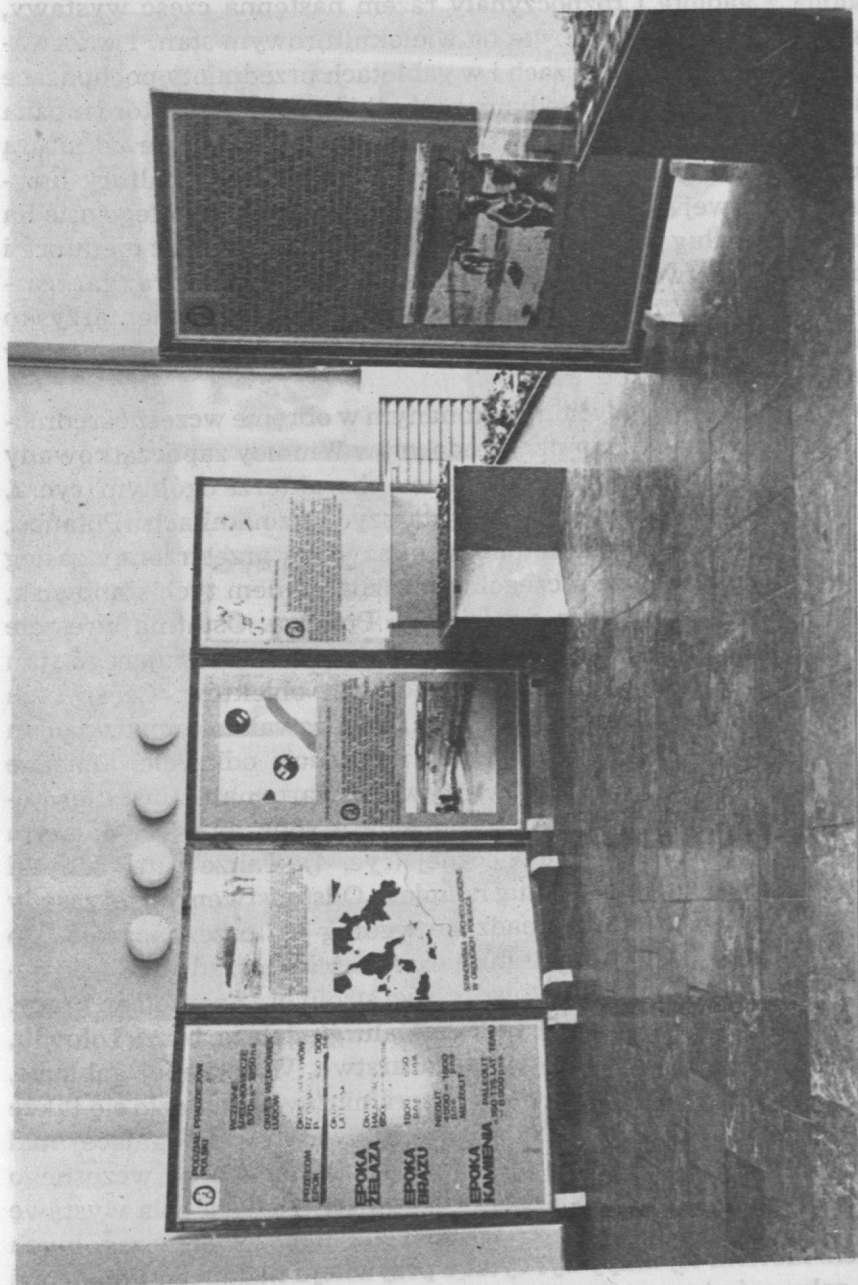
E. Twarowska, natomiast w Zawadzie na stan. 1 dr B. Chomentowska i dr Jan Michalski. W Winnicy trwały one do 1981 roku, w Zawadzie do roku 1983. Przez cały ten czas Elektrownia roztaczała mecenat nad działającą grupą archeologów. Przejawiało się to nie tylko w finansowaniu działalności, ale przede wszystkim w stworzeniu sprzyjającej atmosfery oraz niesieniu pomocy w postaci udostępniania sprzętu zmechanizowanego, umożliwieniu zakwaterowania i wyżywienia w obiektach przedsiębiorstwa, itp. Szczególnie życzliwy był ówczesny dyrektor inwestycyjny mgr inż. Tadeusz Rubaszowski. Wkrótce program badawczy znacznie się rozrósł i nie koncentrowano się już wyłącznie na ratowaniu zagrożonych stanowisk, ale podjęto także rozpoznanie powierzchniowe mikroregionu połanieckiego oraz przeprowadzono wykopaliska na kilku innych obiektach. Również miejscowe społeczeństwo okazywało zainteresowanie prowadzonymi pracami.

Ekspedycji zgłaszano rozmaite znaleziska archeologiczne uzupełniające wiedzę o nowe, nieraz bardzo cenne fakty. Odpowiadając na społeczne zapotrzebowanie oraz czując się dłużnikiem długoletniego mecenasa, Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego postanowił zorganizować wystawę oraz sesję popularnonaukową. Dodatkowo sprzyjającym faktem było odkrycie na stanowiskach w Zawadzie i Winnicy materiałów ilustrujących rozwój osadnictwa w ciągu prawie całych pradziejów.

Wystawa została rozplanowana w wydzielonej prostokątnej części hallu budynku dyrekcji Elektrowni (ryc. 2). Do ekspozycji wykorzystano pionowe plansze łączone w większe całości oraz szklane gabloty ustawione na krzyżakach z płyty paździerzowej (całość oprzyrządowania została wykonana w warsztatach Elektrowni). Plansze i gabloty rozstawiono wzdłuż ścian wydzielonej przestrzeni, tworzyły więc one zwarty, a jednocześnie prosty ciąg zwiedzania. Motywem przewodnim wystawy była ażurowa ozdoba z brązu znaleziona w nawarstwieniach wczesnośredniowiecznego grodziska w Winnicy. Znalazła się ona na czworokątnym stelażu informacyjnym przy wejściu do gmachu, na planszy tytułowej oraz w formie niewielkiego znaku na wszystkich pozostałych planszach wystawy. Po przeciwnej stronie niż tablica tytułowa rozpoczynał się właściwy ciąg zwiedzania. Rozpoczynały go trzy plansze (ryc. 3). Pierwsza przedstawiała uproszczony schemat podziału chronologicznego prahistorii ziem polskich, druga natomiast była ilustracją wstępnego etapu rozpoznania archeologicznego terenu po badaniach powierzchniowych. Zamieszczono tu między innymi mapę najbliższych okolic Połańca z zaznaczonymi stanowiskami archeologicznymi, których zdecydowaną większość odkryto ostatnio w wyniku prospekcji terenowej. Kolejna tablica ukazywała lokalizację stan. 2 i 4 w Zawadzie w powiąza-

Ryc. 2. Widok głównej części wystawy (fot. M. Dąbski)

Ryc. 3. Początkowy fragment wystawy (fot. M. Dąbski)

niu z obecną zabudową przemysłową tego obszaru. Plansza czwarta była zestawiona z gablotą i rozpoczynały razem następną część wystawy, przedstawiającą zabytki odkryte na wielokulturowym stan. 1 w Zawadzie. Ukazano tutaj na planszach i w gablotach przedmioty pochodzące z warstwy paleolitycznej, pojedyncze zabytki krzemienne, które można datować na neolit oraz przede wszystkim zespoły związane z kulturą łużycką i kulturą przeworską. Przedmioty należące do kultury łużyckiej (ryc. 2, z lewej strony) wydobyte z nawarstwień rozległego osiedla ułożone były według poszczególnych dziedzin wytwórczości: metalurgii brązu i żelaza, tkactwa, obróbki kamienia, plecionkarstwa oraz garncarstwa. Kultura przeworska reprezentowana była przez cmentarzysko z I—III wieku n.e., z którego najciekawsze zespoły grobowe zostały pokazane na wystawie.

Dział poświęcony odkryciom dokonany w obrębie wczesnośredniowiecznego grodziska i osady przyrodowej w Winnicy zapoczątkowany był trzema tablicami zawierającymi dane o charakterze ogólnym (ryc. 2, na wprost). Pierwsza informowała o najstarszych wzmiankach o Połańcu, w źródłach pisanych, druga natomiast ukazywała przestrzenny zasięg kasztelanii połańskiej ze szczególnym zaznaczeniem tych stanowisk, które poprzedzały powstanie dzisiejszego Połania. Ostatnia wreszcie plansza składała się ze zdjęcia grodziska oraz planu ilustrującego stan przebadania i rozmieszczenie poszczególnych obiektów. Część tych obiektów ukazana była na fotografiach, co pozwalało zwiedzającym lepiej sobie uzmysłowić ich wygląd w momencie odkrycia. Opisane plansze tworzyły trzecie skrzydło wystawy, czwarte natomiast uformowane było przez tablice i gabloty zestawione ze sobą, a będące dalszym ciągiem części wczesnośredniowiecznej (ryc. 4). Także tutaj zabytki zostały zestawione głównie według rzemiosł. Odstępstwem od tej zasady były grupy przedmiotów zgromadzone według ich przeznaczenia. Do tych ostatnich możemy zaliczyć militaria, części oporządzenia jeździeckiego, ozdoby i przybory toaletowe, części stroju oraz narzędzia pracy. Rzemiosła reprezentowane były przez metalurgię żelaza, brązu i ołowiu, tkactwo, przetwórstwo zbożowe i garncarstwo. W ostatniej gablocie, wśród wczesnośredniowiecznych form ceramicznych znalazło się także kilka naczyń nowożytnych pochodzących z warstwy zalegającej nad resztkami grodu. Symbolizują one ciągłość osadnictwa od wczesnego średniowiecza do dnia dzisiejszego. Plansza zamykająca całą wystawę przedstawiała zasięg kontaktów handlowych Połania w poszczególnych okresach. Mottem tej mapy był cytat z przywileju nadanego Połańcowi w 1264 roku mówiący o ułatwieniach w kontaktach z Rusią.

Zaproszeni na otwarcie wystawy goście zwiedzili ją w towarzystwie autora (ryc. 5). Jak już wspomniano następnym etapem imprezy była

Ryc. 4. Końcowa część wystawy (fot. M. Dąbski)

niu z obecną zabudową przemysłową tego obszaru. Plansza czwarta b

Ryc. 5. Zwiedzanie wystawy przez zaproszonych na jej otwarcie gości (fot. M. Dąbski)

w 1264 roku mówiący o uświetnieniach w kontaktach z Rusią.

Zaproszeni na otwarcie wystawy goście zwiedzili ją w towarzystwie autora (ryc. 5). Jak już wspomniano następnym etapem imprezy był

Ryc. 6. Sesja popularnonaukowa, prezydium; od prawej dr B. Chomentowska, mgr inż. J. Dreżewski, prof. dr hab. J. R. Szaflik, prof. dr hab. J. Gąsowski (fot. M. Dąbski)

sesja popularnonaukowa (ryc. 6). Jej otwarcia dokonał Dyrektor Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego prof. dr hab. Waldemar Chmielewski przedstawiając znaczenie i zadania archeologii w kształtowaniu świadomości kulturowej społeczeństwa Połańca. Następnie zostały wygłoszone referaty:

dr Jan Michalski — „Pradziejowe osadnictwo najbliższych okolic Połańca”

dr Bolesława Chomentowska — „Wyniki prac badawczych na stanowisku wielokulturowym w Zawadzie”

prof. dr hab. Jerzy Kolendo (w zastępstwie referat odczytał dr J. Michalski) — „Skarb monet rzymskich z Połańca”

mgr Ewa Twarowska (w zastępstwie referat przedstawił prof. dr hab. Jerzy Gąsowski) — „Osadnictwo wczesnośredniowiecznego Połańca”

prof. dr hab. Jerzy Gąsowski — „Osadnictwo wczesnośredniowieczne Ziemi Sandomierskiej”.

W dyskusji prelegenci odpowiadali na padające z sali zapytania.

W otwarciu wystawy i sesji wzięli udział ze strony Elektrowni: Dyrektor Naczelny mgr inż. Jacek Dreżewski, Dyrektor Administracyjny mgr Władysław Szeliga, Dyrektor Eksploatacyjny mgr inż. Sławomir Krystek; ze strony Uniwersytetu: Jego Magnificencja Prorektor Uniwersytetu Warszawskiego prof. dr hab. Józef Szaflik, Dyrektor Instytutu Archeologii prof. dr hab. Waldemar Chmielewski, prof. dr hab. Jerzy Gąsowski, kierownik badań archeologicznych w rejonie Połańca, dr Bolesława Chomentowska, dr Jan Michalski, mgr Ewa Twarowska; ze strony władz Miasta: Naczelnik Miasta i Gminy Połaniec inż. Zdzisław Owczarek oraz grupa miłośników historii Połańca.